

Część I. Prawo wekslowe

Rozdział I. Wprowadzenie do prawa wekslowego

Literatura: *T. Borkowski, Z. Jędrasiak, R. Troicka-Sosińska*, Prawo wekslowe w praktyce, Warszawa 2004; *M. Czarnecki, L. Bagińska*, Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz, Warszawa 2008; *A. Doliński*, Polskie prawo wekslowe, Poznań 1925; *F. K. Fierich*, Prawo wekslowe w Polsce na podstawie konstytucji sejmowych 1775, 1776, 1778, 1780, Kraków 1908; *F. Flamm*, Rzecznictwo o wekslach i czekach na tle międzynarodowym, Warszawa 1882; *A. Glasner, A. Thaler*, Prawo wekslowe i czekowe, Komentarz, cz. I, Prawo wekslowe, Kraków 1936; *S. Goldstein*, Polska ustawa wekslowa, PPH 1925, Nr 1; *A. Górski*, Prawo wekslowe i czekowe, Warszawa 1925; *S. Janczewski*, Prawo handlowe, wekslowe i czekowe, Warszawa 1946; *M. H. Kosiński*, Weksel, [w:] *A. Szumański* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 18, Prawo papierów wartościowych, Warszawa 2005; *J. Namitkiewicz*, Konferencja Międzynarodowa Genewska, PPH 1931, Nr 3; *I. Rosenblüth*, Prawo wekslowe. Komentarz, Warszawa 1994; *Ł. Ruciński*, Polskie zastrzeżenia do konwencji genewskiej w sprawie jednolitej ustawy wekslowej, PPW 2001, Nr 8; *J. Sulkowski*, W sprawie unifikacji prawa wekslowego i czekowego, Poznań 1930; *A. D. Szczygielski*, Nowelizacja prawa wekslowego i czekowego, Warszawa 1936; *A. Szpunar*, Komentarz do prawa wekslowego i czekowego, Warszawa 2001; *S. Wróblewski*, Polskie prawo wekslowe i czekowe, Kraków 1930; *A. Żabiński*, Prawo wekslowe Królestwa Polskiego, Kraków 1922.

§ 1. Historia weksla i prawa wekslowego

I. Powstanie weksla i prawa wekslowego

Historia weksla i zasad prawa wekslowego zaczyna się od czasów średnio- 1
wieczna. Weksel to efekt długotrwałego procesu historycznego i rozwoju stosunków handlowych istniejących między kupcami i bankierami. Powstanie weksla wiąże się z rozwojem handlu i usług bankowych w Europie. Do rozwoju weksla przyczynił się rozwój stosunków gospodarczych pomiędzy miastami włoskimi (państwami) i różnymi krajami europejskimi. To kupcy i bankierzy jako pierwsi tworzyli zobowiązania typu wekslowego i posługiwali się dokumentami, które stały się pierwowzorem obecnego weksla własnego.

Weksle pojawiły się w XII w. w północnych Włoszech. Pierwszym typem 2
weksla był weksel własny. W XIII w. pojawił się weksel trasowany, a w koń-

cu XVI w. zaczął funkcjonować weksel *in blanco*. Wiek XVI wprowadził możliwość przenoszenia praw z weksla na inne osoby przez indos.

- 3 Weksle początkowo służyły ułatwieniu przekazywania środków pieniężnych z jednego kraju lub miasta do drugiego. Weksle zastępowały środki płatnicze w obrocie handlowym. Dzięki weksłom kupcy włoscy nie musieli przewozić pieniędzy (monet) z jednego miasta (państwa) do drugiego, aby dokonać tam wymiany pieniędzy umożliwiającą zakup towarów. Instytucja weksla wykształciła się w związku z koniecznością wymiany przez kupców monet krajowych na walutę obcą. Kupcy włoscy korzystali przy wymianie pieniędzy z pośrednictwa bankierów. Kupiec, który chciał kupić towary w innym państwie musiał przewozić pieniądze, aby zapłacić za kupiony towar. Przewożenie środków pieniężnych (monet) było niebezpieczne i ryzykowne, dlatego też kupiec przed zaplanowaną wyprawą po towary wpłacał bankierowi sumę pieniężną w walucie krajowej, a bankier potwierdzał odbiór gotówki i zobowiązywał się do zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w walucie obcej, w ustalonym z kupcem miejscu i terminie. Tak powstał weksel własny, który zawierał złożone przez bankiera przyrzeczenie zapłaty sumy pieniężnej w innym miejscu płatności na rzecz kupca.
- 4 Rozwój stosunków bankierskich oraz wzajemna współpraca między bankierami z różnych państw miała wpływ na ukształtowanie się pierwowzoru weksla trasowanego. Bankierzy utworzyli własny cech i przejęli cały obrót pieniężny, tworząc filie, oddziały w różnych miastach, a także krajach. Bankier, który przyjmował pieniądze wpłacone przez kupca, nie musiał już udawać się do miejsca płatności, aby dokonać wypłaty sumy pieniężnej kupcowi w innej walucie. Kupiec wybierając się do innego miasta (państwa) w celu zakupu towarów, składał u swojego bankiera gotówkę w walucie krajowej, a bankier kwitował odbiór gotówki i wystawiał list zamienny (list wekslowy) skierowany do bankiera innego państwa lub miasta, w którym zwracał się do niego z poleceniem wypłaty określonej sumy pieniężnej w walucie obcej na rzecz posiadacza dokumentu (kupca). Następnie pomiędzy bankierami dokonywane były wzajemne rozliczenia. Tego rodzaju list wekslowy bankiera jednego kraju do bankiera innego kraju dał podstawę do rozwoju weksla trasowanego. Jego cechą charakterystyczną, poza różnicą waluty, była różnica miejsca wystawienia i miejsca płatności. Charakterystyczne było również występowanie w stosunku obligacyjnym trzech podmiotów: bankiera miejscowego (który otrzymywał gotówkę w walucie krajowej od kupca), bankiera zamiejscowego (który otrzymywał od bankiera miejscowego polecenie zapłaty określonej sumy pieniężnej w walucie obcej) oraz kupca. Trzy podmioty występują także przy wekslu trasowanym jako wystawca weksla, trasat i remitent.

Początkowo posługiwanie się wekslami odbywało się wyłącznie za pośrednictwem bankierów. W XII i XIII w. weksle miały formę dokumentów notarialnych, pisane były po łacinie. Weksle spełniały wówczas funkcję wymiany pieniądza. Później obrót wekslami uniezależnił się od pośrednictwa bankierów, zbędny stał się także udział notariusza. W XIV w. weksle zaczęli wystawiać sami kupcy, aby w ten sposób uzyskać kredyt na zakupione towary. Weksel stał się wówczas środkiem kredytu. W tym czasie rozwinął się także obrót wekslowy, kupcy z różnych krajów dokonywali wymiany weksli między sobą na międzynarodowych jarmarkach wekslowych, które odbywały się w Europie Zachodniej, głównie we Francji, w Szampanii w XII i XIII w., oraz w Lyonie w XIV i XV w.

Początkowo prawo wekslowe miało charakter wyłącznie zwyczajowy. Obrót wekslami doprowadził do wytworzenia się zwyczajów kupieckich i powstania zwyczajowego prawa wekslowego, na które miały wpływ orzeczenia sądów cechowych, które rozstrzygały spory związane z regulacją zobowiązań wekslowych. Z biegiem czasu niektóre miasta włoskie oraz państwa zaczęły wydawać własne ustawy wekslowe. Pierwsze kodyfikacje prawa wekslowego powstawały w miastach Europy Zachodniej. Prawo wekslowe było zapisane najpierw w statutach niektórych miast włoskich, np. w statucie miasta Bolonii, czy Genui. Potem ujednoczone zasady prawa wekslowego obejmowały obszary całych państw. Pierwsza kodyfikacja prawa wekslowego była dokonana w Hamburgu w 1603 r. Nazwa weksel nawiązuje do wymiany pieniądza i wywodzi się od niemieckiego słowa *Wechsel* – wymiana.

Istotne znaczenie dla rozwoju prawa wekslowego miał francuski Kodeks handlowy *Napoleona* z 1807 r., który ujednoczył zasady prawa wekslowego na obszarze całego kraju. Później powstały kodyfikacje prawa wekslowego w innych krajach europejskich. Między poszczególnymi kodyfikacjami występowały różnice, które powodowały utrudnienia w obrocie międzynarodowym.

II. Systemy prawa wekslowego

W XIX w. i na początku XX w. wykształciły się różne systemy prawa wekslowego. Niemal w każdym państwie obowiązywało odrębne ustawodawstwo wekslowe. Rozróżnia się trzy główne systemy prawa wekslowego: francuski, niemiecki oraz anglosaski.

System francuski oparty został na Kodeksie handlowym *Napoleona* (*Code de commerce*) z 1807 r. Według tego systemu zobowiązanie wekslowe miało charakter przyczynowy (kauzalny) – ważność weksla uzależniona była od gospodarczej przyczyny jego wystawienia. Jeżeli chodzi o formę weksla, to nie

było wymogu użycia słowa „weksel” w tekście dokumentu, konieczne natomiast było umieszczenie na wekslu klauzuli „na zlecenie” umożliwiającej przeniesienie praw z weksla przez indos. Przepisy Kodeksu handlowego *Napoleona* przewidywały dwa rodzaje weksli: weksle trasowane nazywane listami zmiany (*lettre de change*) i weksle własne nazywane skryptami na zlecenie (*billet a order*). System francuski charakteryzował się ograniczonym formalizmem oraz kauzalnością zobowiązania wekslowego.

- 9 System niemiecki został oparty na niemieckiej ustawie wekslowej z 1847 r. oraz na ustawach wekslowych z 1850 r. (austriackiej i pruskiej) składających się na Ogólną Ordynację Wekslową z 1871 r., która została uznana za prawo wekslowe dla całego państwa niemieckiego. Według systemu niemieckiego zobowiązanie wekslowe miało charakter abstrakcyjny, tzn. odrywało się od przyczyny prawnej wystawienia weksla. Pod względem formy weksla obowiązywał formalizm, konieczne było umieszczenie słowa „weksel” w tekście dokumentu, a prawa z weksla mogły być przenoszone bez konieczności umieszczenia na wekslu klauzuli „na zlecenie”. System ten cechował formalizm i abstrakcyjność zobowiązania wekslowego. Niemieckie prawo wekslowe umożliwiało też szybki i bezpieczny obrót wekslowy.
- 10 System anglosaski (zwany anglo-amerykańskim) został oparty w Anglii na *Bills of Exchange Act* z 1882 r. oraz w Stanach Zjednoczonych na *Negotiable Instruments Law* z 1869 r. System ten charakteryzował się dużą swobodą co do formy, słowo „weksel” nie stanowiło koniecznego warunku ważności weksla, prawa z weksla mógł realizować także okaziciel dokumentu, wierzycielem wekslowym nie musiała być osoba wskazana w wekslu. System ten pozbawiony był poręczenia wekslowego, dopuszczał możliwość wystawiania weksli na okaziciela, oprocentowania i spłat ratalnych. System ten cechowała swoboda w zakresie wymagań formalnych.

Obecnie przepisy prawa wekslowego w USA zawarte są w Jednolitym Kodeksie Handlowym (*Uniform Commercial Code*) z 1958 r., który przyjęły prawie wszystkie ustawodawstwa stanowe. W Wielkiej Brytanii nadal obowiązuje *Bills of Exchange Act* z 1882 r.

III. Unifikacja prawa wekslowego

- 11 W związku z istnieniem różnorodności systemów wekslowych podjęte zostały próby unifikacji prawa wekslowego, gdyż rozbieżności trzech systemów prawa wekslowego powodowały poważne trudności w międzynarodowym obrocie handlowym. Istnienie trzech różnych regulacji dotyczących weksla znacząco hamowało jego rozwój.

1. Konwencja haska

Na początku XX w. pojawiły się tendencje do unifikacji prawa wekslowego w skali ogólnosiwiatowej. Po raz pierwszy znalazło to wyraz na konferencji międzynarodowej prawa wekslowego w 1910 i 1912 r. w Hadze, zwołanej w celu przyjęcia jednolitych norm prawa wekslowego. W wyniku konferencji haskiej została przyjęta 23.7.1912 r. pierwsza międzynarodowa konwencja unifikująca prawo wekslowe. Przyjęty wzór jednolitego prawa wekslowego, tzw. regulamin wekslowy, oparty został na niemieckim modelu prawa wekslowego. Pierwsza wojna światowa przeszkodziła jednak realizacji konwencji haskiej, która nie została wprowadzona w życie.

2. Konwencje genewskie

Kolejne próby ujednoczenia norm prawa wekslowego doprowadziły do przyjęcia na konferencji w Genewie 7.6.1930 r. trzech konwencji międzynarodowych dotyczących weksli. Konwencje stanowiły kompromis pomiędzy niemieckim i francuskim systemem prawa wekslowego.

Konwencja pierwsza dotyczyła wprowadzenia jednolitego prawa wekslowego, które zostało opisane w załączniku Nr 1 do konwencji. Przepisy wprowadzały możliwość pewnych odstępstw w granicach tzw. zastrzeżeń krajowych (rezerwatów krajowych) przewidzianych w załączniku Nr 2 do konwencji. Państwa ratyfikujące konwencje zobowiązały się wprowadzić w swoich krajach jednolite prawo wekslowe oparte na pierwszej Konwencji genewskiej.

Konwencja druga dotyczyła uregulowania zasad kolizji ustaw w przedmiocie weksli. Państwa zobowiązały się do stosowania tych zasad do weksli występujących w stosunkach międzynarodowych także z państwami, które nie ratyfikowały konwencji pierwszej dotyczącej jednolitego prawa wekslowego. Ustalone w drugiej konwencji zasady kolizji ustaw stanowią *de facto* postanowienia międzynarodowego prawa wekslowego.

Konwencja trzecia dotyczyła opłat stemplowych (skarbowych) – nakazywała nieuzależnianie ważności zobowiązań wekslowych oraz wykonywania praw z weksli od uiszczenia opłaty stemplowej.

Polska uczestniczyła w konferencji genewskiej i podpisała wszystkie trzy konwencje. Do Konwencji genewskich nie przystąpiła Wielka Brytania i Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. W związku z tym, nadal mamy do czynienia z dwoma systemami prawa wekslowego. Pierwszy system obejmuje prawodawstwa wzorujące się na postanowieniach Konwencji genewskiej, drugi system to prawodawstwa anglo-amerykańskie (anglosaskie). System anglo-

saski stosowany jest w USA i Wielkiej Brytanii, Irlandii, a także w Australii, Nowej Zelandii, Indiach, Pakistanie, Izraelu, Ugandzie i Malcie.

3. Weksel międzynarodowy – konwencja UNCITRAL

- 18 Kolejny raz podjęto próby ujednoczenia międzynarodowego prawa wekslowego w latach 80. XX w., kiedy to Komisja Międzynarodowego Prawa Handlowego Narodów Zjednoczonych (*United Nations Commission for International Trade Law* – UNCITRAL) opracowała projekt przepisów w sprawie weksli międzynarodowych.

Dnia 9.12.1988 r. została przyjęta nowojorska Konwencja Narodów Zjednoczonych o międzynarodowym wekslu trasowanym i wekslu własnym (*UN Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes*). Konwencja UNCITRAL w sprawie weksli międzynarodowych stanowi kompromis pomiędzy genewskim systemem prawa wekslowego a systemem anglosaskim. Konwencja zawiera 90 artykułów i stanowi kompleksowe unormowanie prawa wekslowego w zakresie weksli międzynarodowych. Warunkiem stosowania postanowień konwencji przez strony transakcji jest wystąpienie stosunku wekslowego o charakterze międzynarodowym, np. miejsce wystawienia i miejsce płatności weksla lub też miejsca wskazane przy nazwisku wystawcy, remitenta, trasata znajdują się w różnych państwach. Ponadto, zastosowanie konwencji w konkretnym przypadku uzależnione jest od woli stron i oznaczenia weksla w treści lub nagłówku weksla jako „*International bill of exchange (UNCITRAL Convention)*” lub „*International promissory note (UNCITRAL Convention)*”.

Konwencja UNCITRAL nie weszła jednak w życie, gdyż nie została podpisana i ratyfikowana przez wymaganą liczbę dziesięciu państw. Także Polska nie przystąpiła jak dotąd do tej konwencji. Dotychczas konwencję podpisały tylko Kanada, Stany Zjednoczone i Federacja Rosyjska, przystąpiły do konwencji Gwinea, Honduras i Meksyk. Zatem, nadal w międzynarodowym obrocie wekslowym istnieją zróżnicowane przepisy prawa wekslowego, prawa konwencyjnego (genewskiego) i prawa anłgo-amerykańskiego (anglosaskiego).

4. Prawo wekslowe w Unii Europejskiej

- 19 W UE prawo wekslowe nie zostało ujednoczone. W zakresie unormowań weksla i obrotu wekslowego współistnieją dwa systemy: genewski oraz anglosaski. Prawo wekslowe Wielkiej Brytanii i Irlandii należy do systemu anglosaskiego, w pozostałych państwach prawo wekslowe należy do systemu genewskiego. Jednak na skutek wprowadzenia przez Konwencję genewską

możliwości odstępstw od treści ustawy jednolitej, tzw. rezerwatów krajowych lub zastrzeżeń krajowych, prawo wekslowe w pozostałych państwach różni się mimo, że zostało oparte na Konwencji genewskiej w sprawie jednolitej ustawy o wekslach trasowanych i własnych.

Polskie prawo wekslowe zbliżone jest do prawa niemieckiego, duńskiego, szwedzkiego i fińskiego. Różni się natomiast od prawa wekslowego francuskiego, belgijskiego, holenderskiego i luksemburskiego. Prawo wekslowe w tych krajach zawiera, np. instytucję pokrycia, która jest nieznaną w polskim prawie wekslowym.

IV. Weksel i prawo wekslowe w Polsce

Prawo wekslowe w Polsce opierało się na zwyczajach handlowych. Przepisy wekslowe były jednymi z pierwszych przepisów w prawie polskim o charakterze powszechnym. Pierwszą ustawą wekslową o powszechnym zasięgu była Konstytucja z 1775 r. obejmująca ustanowienie prawa wekslowego, wzorowana na prawie niemieckim. Później na ziemiach polskich obowiązywały ustawy wekslowe państw zaborczych. W 1918 r. funkcjonowały ustawy wekslowe: niemiecka, austriacka, węgierska, rosyjska oraz francuska.

Na postanowieniach Konwencji haskiej z 1912 r. opierało się rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 14.11.1924 r. o prawie wekslowym (Dz.U. Nr 100, poz. 926 ze sprost.), które wprowadziło jednolite dla całego państwa normy wekslowe, co położyło kres różnorodności praw. Prawo wekslowe z 1924 r. było jedną z pierwszych dziedzin prawa ujednoczonych w II Rzeczypospolitej.

Przystąpienie Polski do Konwencji genewskich z 1930 r. skutkowało tym, że 28.4.1936 r. przyjęta została ustawa – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282 ze zm.), która opiera się na tekście pierwszej Konwencji genewskiej w sprawie jednolitego Prawa wekslowego. Prawo wekslowe z 1936 r. nadal obowiązuje i jest stosowane w praktyce. Polskie Prawo wekslowe należy do systemu konwencyjnego, czyli genewskiego.

W Polsce prawo wekslowe przeszło trzy etapy.

Pierwszy etap to okres międzywojenny. Weksel wówczas miał bardzo szerokie i powszechne zastosowanie w gospodarce. Był przedmiotem szerokiego zainteresowania nauki prawa oraz judykatury.

Drugi etap to czas powojenny związany z gospodarką centralnie planowaną. Po wojnie stosowanie weksli zostało bardzo ograniczone. Weksle praktycznie wyszły z powszechnego użycia. Weksle stosowane były wyjątkowo, najczęściej jako zabezpieczenie spłaty kredytu lub zapłaty w sprzedaży ratalnej.

W obrocie krajowym weksel występował głównie jako weksel gwarancyjny lub kaucyjny. Weksel stracił swą funkcję obiegową. W tym okresie, weksel miał znaczenie jedynie w handlu zagranicznym, zwłaszcza z krajami kapitalistycznymi.

Trzeci etap to okres przemian gospodarczych i politycznych. Normalny obrót wekslowy został przywrócony dopiero w 1989 r. poprzez zarządzenie Prezesa Narodowego Banku Polskiego Nr 17/89 z 18.10.1989 r. w sprawie warunków, którym powinny odpowiadać weksle przyjmowane przez Narodowy Bank Polski od innych banków do redyskonta (Dz.Urz. NBP Nr 5, poz. 12) oraz zarządzenie Nr A/5/89 z 18.10.1989 r. w sprawie wprowadzenia regulaminu redyskontowania weksli przez Narodowy Bank Polski (Dz.Urz. NBP Nr 5, poz. 13). Także prawo bankowe stworzyło podstawy do posługiwania się wekslem w obrocie gospodarczym.

- 24 Obecnie odżyły funkcje weksla m.in. jako środka kredytu i zabezpieczenia. Funkcja obiegowa i kredytowa weksla nabiera coraz większego znaczenia zarówno w obrocie krajowym, jak i zagranicznym. Weksel pozwala na dokonywanie w obrocie gospodarczym różnorodnych transakcji bez konieczności natychmiastowej zapłaty gotówką, występuje jako konieczny instrument gospodarki rynkowej.

§ 2. Źródła prawa wekslowego

I. Prawo stanowione

- 25 **Podstawą obowiązującego prawa wekslowego jest ustawa z 28.4.1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282 ze zm.). Ustawa ta obowiązuje nadal od 1.7.1936 r.**

Prawo wekslowe nie stanowi jednak jedyne źródła prawa w sprawach wekslowych. Prawo wekslowe powiązane jest z innymi dziedzinami prawa. Stosunki prawne wynikające z weksla wkraczają w prawo cywilne, procedurę cywilną, prawo dewizowe, bankowe, spółek handlowych, a nawet prawo upadłościowe i naprawcze, czy międzynarodowe prawo prywatne.

Poza ustawą – Prawo wekslowe, niektóre kwestie dotyczące weksli zostały uregulowane w innych aktach prawnych.

- 26 Jeśli chodzi o przepisy **Kodeksu cywilnego**, to szczególne znaczenie mają przepisy: art. 8–19 regulujące zdolność prawną oraz zdolność do czynności prawnych, art. 43² § 1, art. 43⁴ i 43⁵ dotyczące oznaczenia przedsiębiorcy, osoby fizycznej, prawnej i niemającej osobowości prawnej, art. 103 i 104